

Co je závislost

Historické modely chápání závislosti

PSYb2921 Psychologie závislostí

JS 2023

Lukas Blinka

K čemu potřebujeme definici?

Široká škála těch, kteří jsou závislí, v jaké formě, na čem, s jakými důsledky a jaké jsou jejich motivy užívání

- Klinici: koho máme léčit?
- Zdravotní pojišťovny: čí léčbu máme platit?
- Vědci: jak budeme konceptualizovat; co můžeme testovat?
- Veřejnost: Co si máme myslet a co máme cítit k „závislým“?
- Právní aspekty: Do jaké míry jsou závislí zodpovědní za své činy?
- Filosofický aspekt: Máme vůbec svobodnou vůli?

Addiction vs Dependency

- České závislost je doslovný překlad anglického *Dependency* a objevuje se až v 90. letech (předtím „mánie“ např. toxikománie či alkoholismus)
- *Dependency* = fyziologická adaptace na látku, kterou je třeba užívat, aby se předešlo nepříznivým tělesným stavům (abstinenčním příznakům)
- *Addiction* = z latinského *addicere* (svázat, zavázat se, zotročit)
- Oba termíny se často používají zaměnitelně a preference je dána historicky i politicky. Např. APA používala *dependency* do 1964, pak *addiction* do 80. let, pak zase *dependency* a nyní (od 2013) se používá *addiction/disorder*

Závislost vs intoxikace

- Intoxikace = otrava. Stav následující po požití psychoaktivní látky (změny ve vnímání, úsudku, afektu, vědomí...). Jestliže se jedná o vážný stav, sám o sobě umožňuje diagnostiku
- Do určité míry jsou kategorie „závislost“ a „intoxikace“ ve vztahu (sdílejí látku).
Je intoxikace nutnou podmínkou závislosti?
- Např. v 90. letech se tabákové firmy snažily prolobbovat intoxikaci jako jednu z podmínek diagnostiky závislosti – tabákové výrobky by pak zde nespádaly

Závislost vs Kompulze (OCD)

- Kompulze = silné nutkání něco udělat
- OCD = úzkostná porucha, která zahrnuje opakující se nechtěné myšlenky, představy, pocity atd., kvůli kterým je člověk nucen něco udělat. Má tendenci narušovat každodennost člověka a sociální interakce
- OCD je egodystonní a nemá komponentu slasti. Závislosti mají komponentu slasti a chtěného ALE postupně se vyvíjí do egodystonie taky
- V psychoanalytické literatuře se zejména do 50. let kompulze označovaly všechny závislosti

Impulzivní poruchy (ICD)

- MKN-10: Tato položka obsahuje určité poruchy chování, které nejsou zařaditelné do jiných položek. Jsou charakterizované opakovanými činy, které nemají žádnou jasnou racionální motivaci, nemohou být ovládnuty a obecně působí svým nositelům poškození vlastních zájmů i zájmů jiných lidí. Osoba hovoří o tom, že její chování je spojeno s impulzy k činnosti. Příčina těchto poruch není pochopitelná a jsou zde seskupeny společně vzhledem k popisným podobnostem v širším slova smyslu, nikoliv však proto, že by bylo známo, že mají jiné důležité společné rysy.
- Na rozdíl od OCD má egosyntonní charakter, ale, podobně jako závislosti, časem mohou vyvinout i egodystonní charakter.
- Řada tzv. behaviorálních závislostí se historicky řadilo do této kategorie (např. patologický gambling)

Epizodická intoxikace v tradičních společnostech

- Užívání látek (plus třeba i gambling) jsou známe napříč kulturami a napříč dějinami
- Omezený přístup – psychoaktivní látky jsou drahé a vzácné
- Silná společenská kontrola toho kdo, kde, kdy, kolik smí užívat – např. pití během festivalů a významných událostí, změněné stavy vědomí u náboženských rituálů či během léčby

These nuts that once tossed on tall trees in the wind
but now smartly roll over the board, how I love them!
As alluring as a draught of Soma on the mountain,
the lively dice have captured my heart.

I make a resolve that I will not go gaming.
So my friends depart and leave me behind.
But as soon as the brown nuts are rattled and thrown,
to meet them I run, like an amorous girl.

Rig Veda (4000-1500 B.C.)

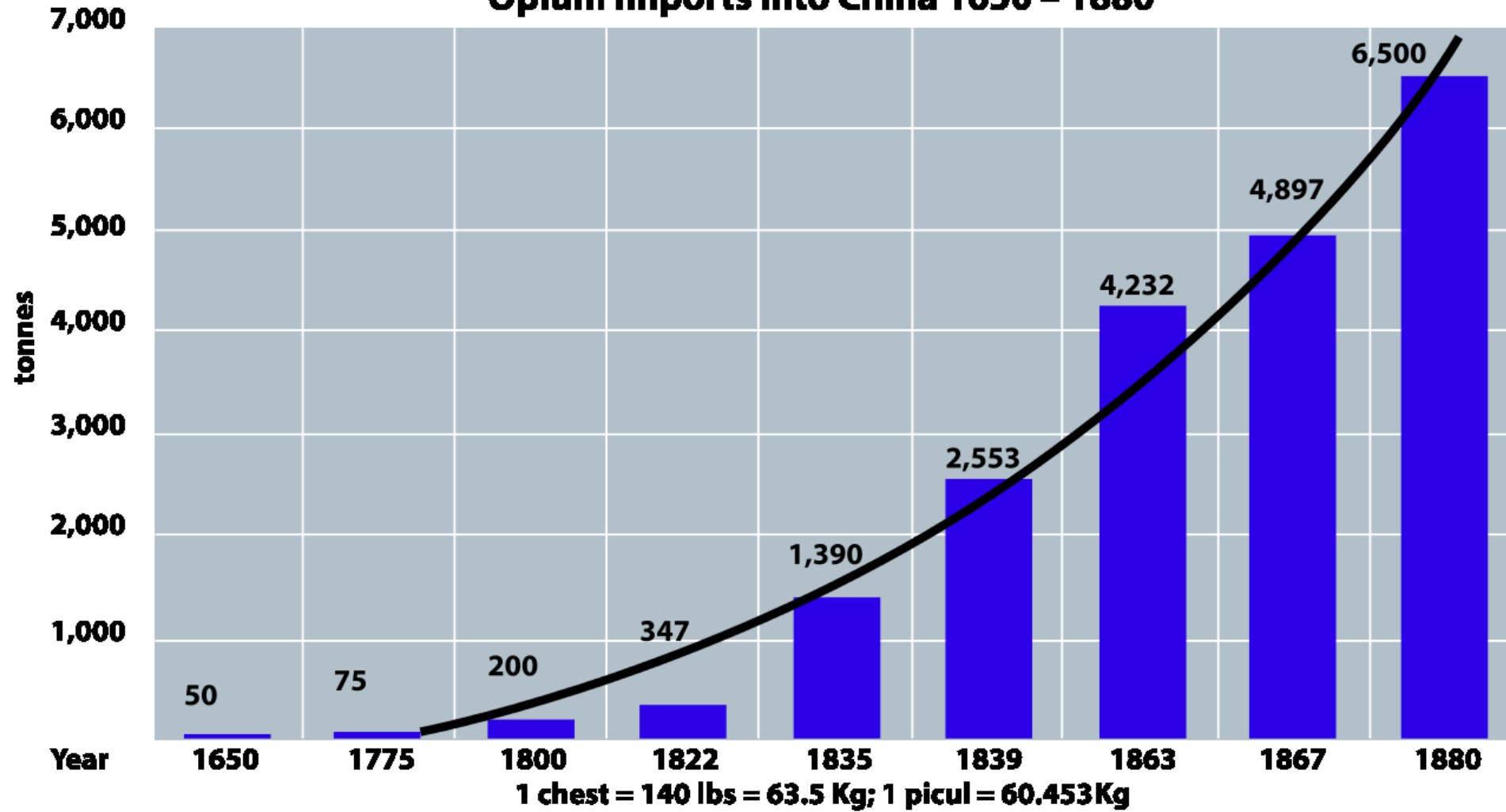

Epidemické šíření drog

- 16. století, zámořské objevy a obchodní globalizace
- Technologický pokrok v zemědělství
- Levná práce a otrokářství
- Psychoaktivní látky jsou dostupné v nevídaném množství, zároveň jejich intenzifikace (vyšší účinnost)
- Tabák v Evropě a Asii, levný alkohol v Evropě, export opia na dálný východ
- První pokus o řešení – zavedení a zvýšení daní, omezování trhu

Opium Imports into China 1650 – 1880

Source: United Nations Office on Drugs and Crime

Závislost jako morální selhání

- Objevuje se v 16. století, ale stále asi nejběžnější model i dnes
- Užívání drog není nemoc, ale morální selhání, hřích, kriminální akt
- Nadměrné užívání se chápe jako **záměrné jednání** a ne jako ztráta kontroly – spadá tedy do kategorie práva (souzení a odsouzení) a může být trestáno
- Dnes živé zejména u pravicové politické ideologie. Typický projev je tzv. **war on drugs**
- Výhodou modelu je, že je jednoduchý a přímý (a proto tak účinný)
- Nevýhodou je, že se jedná o neúměrné zjednodušení – 1) odporuje momentálnímu stupni poznání 2) odporuje zkušenostem – postoj vede k větším problémům jako např. vytváření skrytých kriminálních sítí, eskalaci násilí, finančním ztrátám (např. přeplněné věznice)

Photographs and Text by DANIEL BEREHULAK DEC. 7, 2016

'They Are Slaughtering Us Like Animals'

Inside President Rodrigo Duterte's brutal antidrug campaign in the Philippines, our photojournalist documented 57 homicide victims over 35 days.

I HAVE WORKED IN 60 COUNTRIES, covered wars in Iraq and Afghanistan, and spent much of 2014 living inside West Africa's **Ebola** zone, a place gripped by fear and death. What I experienced in the Philippines felt like a new level of ruthlessness: police officers' summarily shooting anyone suspected of dealing or even using drugs, vigilantes' taking seriously Mr. Duterte's call to "slaughter them all."

He said in October, "You can expect 20,000 or 30,000 more."

UNAIDS calculates that between 2010 and 2015, Russia accounted for more than 80% of the new HIV infections in the entire Eastern European and the Central Asian region. By Russia's own estimates, the epidemic grew 10% per year during that period, with the new infections roughly split between people who inject drugs and heterosexual transmission. At about the same time, new infections in the rest of Europe and North America dropped by 9%. By the end of 2017, the Russian Ministry of Health estimates, just shy of 1 million people were living with HIV. Even official accounts acknowledge that only one-third of those receive ARVs.

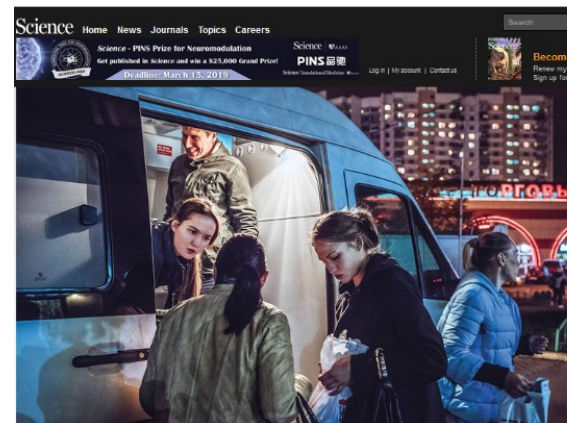
In Russia official data shows there were more than 104,000 new HIV diagnoses in 2017, taking total cases to more than 1.2 million. Experts have said this is probably an understatement.

“We don’t have enough medication, we don’t treat every patient,” said Nikolay Lunchenkov, a doctor at the Moscow regional Aids centre. “We are increasing the number of people who receive antiretroviral therapy, but it’s still not enough.”

The number of HIV treatment courses bought by the Russian government rose 37% to about 360,000 last year according to the NGO Treatment Preparedness Coalition.

Russia: The silent HIV epidemic

HIV is on the rise in Russia. But those infected are stigmatized and often insufficiently treated. In a country where the Orthodox Church calls for abstinence, many are scared to speak about their diagnosis.

SHARE Russia's HIV/AIDS epidemic is getting worse, not better
By Jon Cohen | Jun. 11, 2018, 4:00 PM

In 2015, a dermatologist in Russia's fourth largest city, Yekaterinburg, diagnosed Katie with herpes. "I had no idea what it was," says Katie, who asked that her last name not be used. But because she had suffered repeated illnesses over the preceding 2 years and had an alcoholic ex-boyfriend who simultaneously had other girlfriends, she suspected that something more serious might be afoot. She asked the doctor to give her a referral for an HIV test. "Why?" he asked. "Are you going to marry a foreigner?"

"I persisted and said, 'I'm not leaving here until I get a referral.'"

The day Katie learned the test results, she walked the streets for hours crying, unable to even find her car. The literature she received explained she had the AIDS virus and said the outlook was grim. She read that the virus, if untreated, could kill her in as few as 3 years. Katie, then 30, had a young daughter. Who would raise her? And Katie had to hide her infection from her employer—her father. "If I told my father I had HIV, he wouldn't

News from Science has introduced a metered paywall. Full access to all news content is included in AAA+ membership.

Got a tip? How to contact the news team

Webinar Cell and gene therapies for cancer: Future promises and challenges

Russia

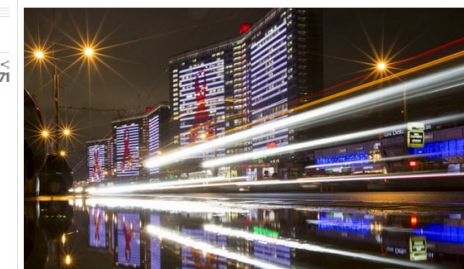
Stigma means Russia risks HIV epidemic as cases rise

Increased rate of new diagnoses in former Soviet Union runs against a global decline

Reuters
Thu 29 Nov 2018 02:15 GMT

71

This article is over 1 month old

The red ribbon, the international symbol for Aids awareness, on skyscrapers in Moscow for World Aids Day. Photograph: Alexander Zemlianichenko/AP

Stigma around homosexuality and drug use means Russia and some former Soviet Union countries risk developing out-of-control HIV epidemics, experts have said, after data showed a record number of new cases last year.

Víra ve spravedlivý svět

- Hnací motor morálního modelu závislosti
- Důsledky jsou výsledkem vlastních činů (*sklidil co zasel*)
- Slouží jako obviňování obětí (např. *znásilněná žena byla příliš spoře oblečená; chudí lidé jsou líní;...*)
- Propojené s vírou v osud či vyšší řád (a zde propojuje pravicovou a náboženskou ideologie)
- snižování pocitů viny a diskomfortu (empatie je někdy nepříjemná), snižování úzkosti (z nepredikovatelného a náhodného světa)

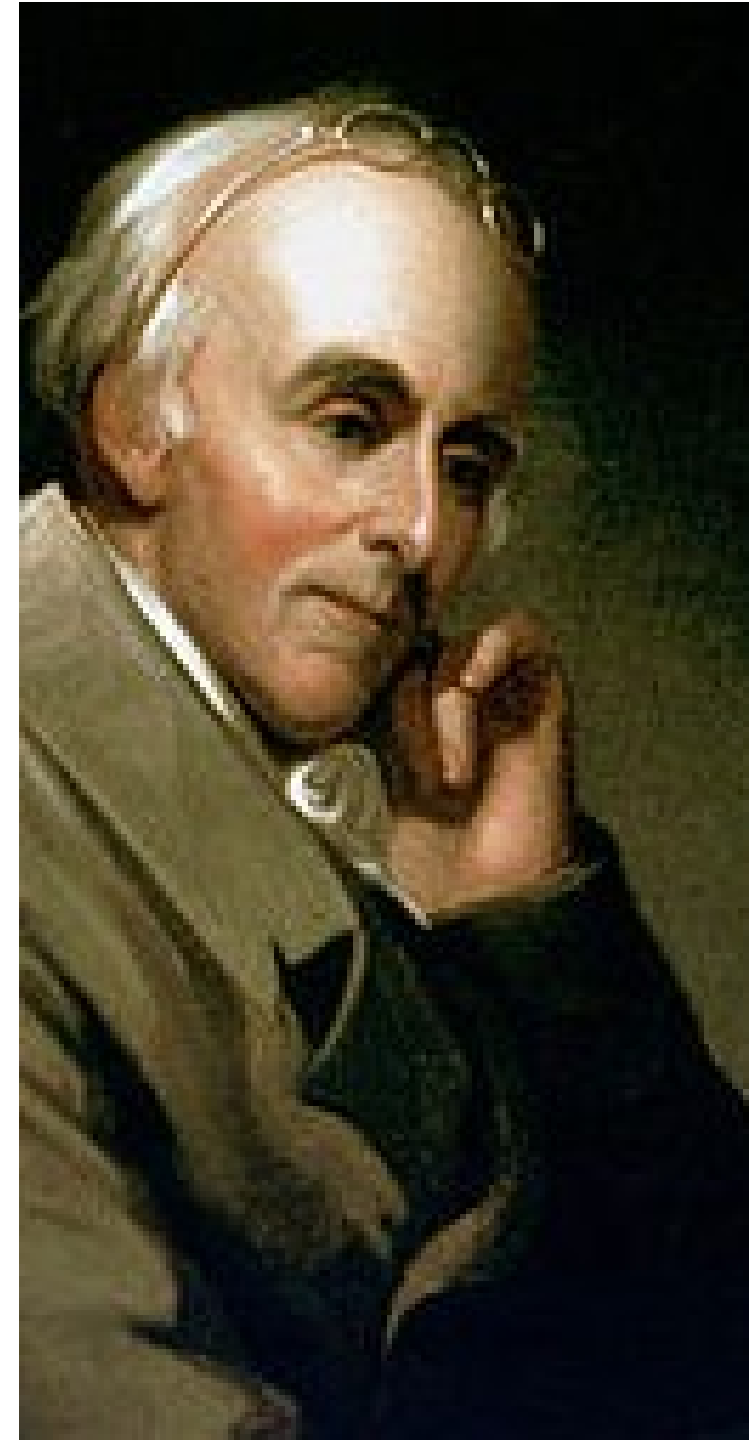
The poor homosexuals—they have declared war upon nature, and now nature is exacting an awful retribution (Pat Buchanan, 1983)

Temperance model - střídmost

- Závislý nemá schopnosti sebekontroly
- V nejprimitivnější podobě tzv. **preternatural model** – látka je démonická, má nadpřirozené vlastnosti, dokáže člověka ovládnout (*démon alkohol*)
- Závislost je tedy nechtěný výsledek užívání
- Ne závislý, ale ta látka je to, co je špatně
- Je tedy nutné zavrhnout užívání jako takové
- Závislí vzbuzují soucit a měli bychom jim pomoci (protože oni sami jsou ovládáni), mírné a občasné užívání je ale špatně (protože tam se ještě ovládáme sami)

Temperance model - střídmost

- Benjamin Rush (1745-1813)
- Jeden ze zakládajících otců USA
- Založil American Psychiatric Association
- Alkohol stojí za chudobou, špatným zdravím, násilím, rozpady rodin
- Závislost je nemoc – a nemoci se mají léčit
- *Taste not, handle not, and touch not!*

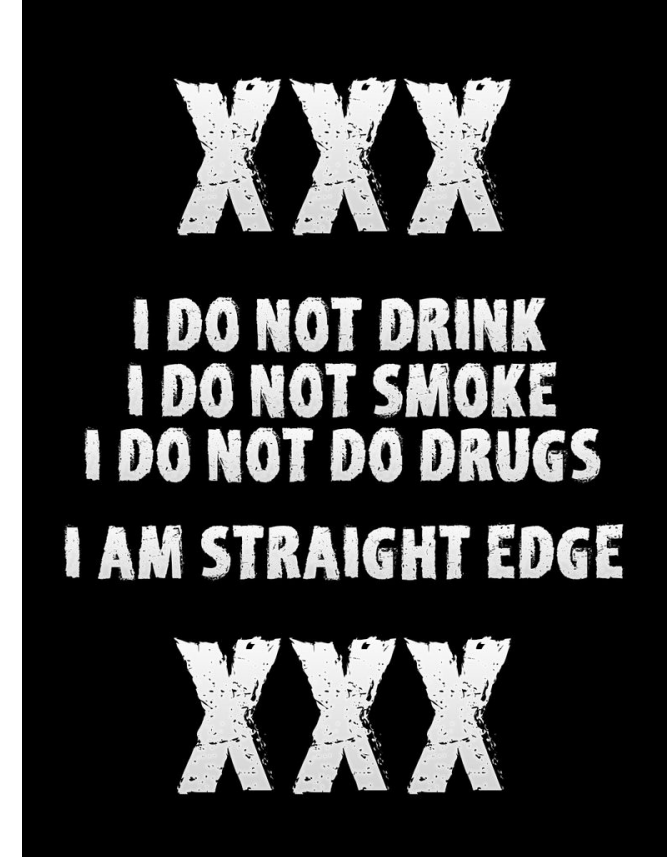

International Organization of Good Templars

Our vision is a life for all human beings free to live up to their fullest potential, and free from harm caused by alcohol and other drugs. It's a world of peace, democracy and justice where free and healthy citizens actively contribute in all levels of society.

IOGT is an organization of men and women of all ages who promote the ideals of temperance, peace and brotherhood. IOGT is the largest international non-governmental organization in the field of temperance. It is a voluntary, democratic organization based on the work of committed lay people.

MUNI
FSS

Závislost jako porucha osobnosti

- Illness model of addiction/ personality disorder model of addiction
- Závislí často vykazují široké spektrum přidružených problémů, problémového a antisociálního chování
- Osoba je prakticky „neopravitelná“ a neléčitelná
- Během 19. století zrod komunit (často semi-religiózních) s cílem poskytnout základní a bezpečí výměnou za vzdání se dosavadního způsobu života
- Základ pro svépomocné skupiny (1939 – Anonymní Alkoholici)

AA – Dvanácti krokový program

- svépomocná skupina
- připustit, že člověk nemůže ovládat svůj alkoholismus, závislost nebo nutkání
- rozpoznání vyšší síly, která může dát sílu
- zkoumání minulých chyb za pomoci sponzora (zkušeného člena)
- naučit se žít nový život s novým kodexem chování
- pomáhat druhým, kteří trpí stejným alkoholismem, závislostmi nebo nutkáním
- Uvědomění si nedostatečné schopnosti ovládat své chování (kroky 1 až 3)
- rozšířit sebezkoumání a začlenit výsledky sebereflexe do chování (kroky 4 až 9)
- zaměřit se na udržení pozitivních změn v chování. Proces obnovy zahrnuje účast na schůzkách, naslouchání ostatním členům v různých fázích zotavení a práci se sponzorem (kroky 10 až 12).

Dvanácti krokový program

1. Přiznali jsme svoji bezmocnost nad alkoholem – naše životy se staly nezvladatelné.
2. Dospěli jsme k víře, že síla větší než naše může obnovit naše duševní zdraví.
3. Rozhodli jsme se předat svoji vůli a svůj život do péče Boha, tak jak ho my sami chápeme.
4. Provedli jsme důkladnou a nebojácnou morální inventuru sami sebe.
5. Přiznali jsme Bohu, sami sobě a jiné lidské bytosti přesnou povahu svých chyb.
6. Byli jsme zcela povolní k tomu, aby Bůh odstranil všechny tyto naše charakterové vady.
7. Pokorně jsme Ho požádali, aby naše nedostatky odstranil.
8. Sepsali jsme listinu všech lidí, kterým jsme ublížili a dospěli jsme k ochotě jim to nahradit.
9. Provedli jsme tyto nápravy ve všech případech, kdy situace dovolí, s výjimkou, kdy toto počínání by jim nebo jiným uškodilo.
10. Pokračovali jsme v provádění osobní inventury, a když jsme chybovali, pohotově jsme se přiznali.
11. Pomocí modlitby a meditace jsme zdokonalovali svůj vědomý styk s Bohem, jak jsme Ho chápali my, a modlili se pouze za to, aby se nám dostalo poznání jeho vůle a síly ji uskutečnit.
12. Výsledkem těchto Kroků bylo, že jsme se spirituálně probudili a v důsledku toho jsme projevíli snahu předávat toto poselství ostatním alkoholikům a uplatňovat tyto principy ve všech našich záležitostech.

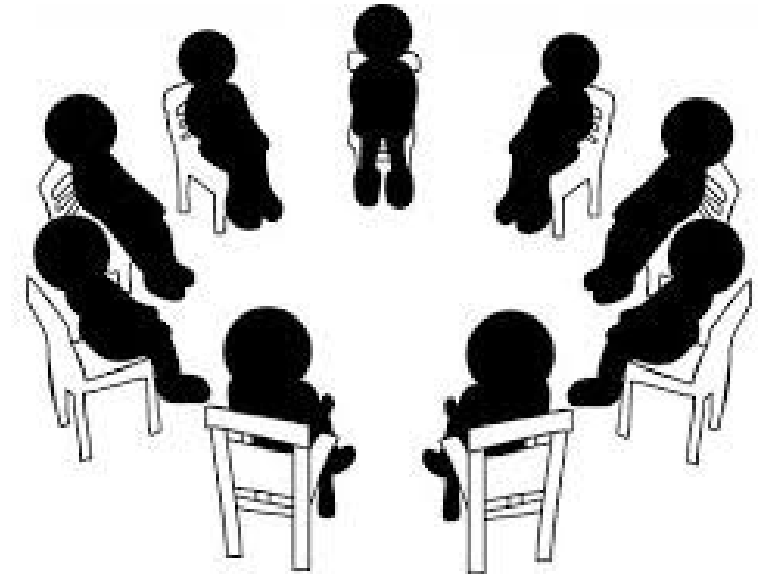
MARK RUFFALO TIM ROBBINS GWYNETH PALTROW JOSH GAD JOELY RICHARDSON PATRICK FUGIT AND ALECIA MOORE

FROM THE ACADEMY AWARD® NOMINATED CO-WRITER OF THE KIDS ARE ALRIGHT

Thanks for Sharing

STUART BLUMBERG
© 2011 UNITED PICTURES. A CLASS FILMS PRODUCTION. STUART BLUMBERG'S "THANKS FOR SHARING" MARK RUFFALO TIM ROBBINS GWYNETH PALTROW JOSH GAD JOELY RICHARDSON PATRICK FUGIT AND ALECIA MOORE
 "SALLY KAUFMAN" C.S.A. "STUBBORN URBANS" JEFF SCHROEDER/PERLETTI/7 "KIMPESSY SCHWITZER" AND "KANE MACARTY" C.S.A. "DUSTIER TO UNCLE" JOSHUA "ABRON" BRACHS
 "BRIEDENBARD NORTHON" "WILLIAM HAZLEBROE" DAVID KIRPLAN LESLIE URBANS DEAN YANICH ANANDA HENNER "STUART BLUMBERG" AND "MATT WINTON" "STUART BLUMBERG
 Life is a journey you never have to take alone.

Programs patterned after Alcoholics Anonymous

Fellowships in this section follow reasonably close variations of the [Twelve Steps](#) and [Twelve Traditions](#) of Alcoholics Anonymous.

- AA – Alcoholics Anonymous
- ACA – Adult Children of Alcoholics
- AI-Anon/Alateen, for friends and families of alcoholics
- CA – Cocaine Anonymous
- CLA – Clutterers Anonymous
- CMA – Crystal Meth Anonymous
- Co-Anon, for friends and family of addicts
- CoDA – Co-Dependents Anonymous, for people working to end patterns of dysfunctional relationships and develop functional and healthy relationships
- COSA – an auxiliary group of Sex Addicts Anonymous
- COSLAA – CoSex and Love Addicts Anonymous
- DA – Debtors Anonymous
- EA – Emotions Anonymous, for recovery from mental and emotional illness
- FA – Families Anonymous, for relatives and friends of addicts
- FA – Food Addicts in Recovery Anonymous
- FAA – Food Addicts Anonymous
- GA – Gamblers Anonymous
- Gam-Anon/Gam-A-Teen, for friends and family members of problem gamblers
- HA – Heroin Anonymous
- MA – Marijuana Anonymous
- NA – Narcotics Anonymous
- N/A – Neurotics Anonymous, for recovery from mental and emotional illness
- Nar-Anon, for friends and family members of addicts
- NicA – Nicotine Anonymous
- OA – Overeaters Anonymous
- OLGA – Online Gamers Anonymous
- PA – Pills Anonymous, for recovery from prescription pill addiction.
- SA – Sexaholics Anonymous
- SA – Smokers Anonymous
- SAA – Sex Addicts Anonymous
- SCA – Sexual Compulsives Anonymous
- SIA – Survivors of Incest Anonymous
- SLAA – Sex and Love Addicts Anonymous
- SRA – Sexual Recovery Anonymous
- UA – Underearners Anonymous
- WA – Workaholics Anonymous